

Παλαίκυθρο: Ιστορικό χωριού. Κάτοικοι, πληθυσμός

Το 916 μ.Χ. οι κάτοικοι των Χύτρων, μετά από τέσσερα χρόνια αιχμαλωσίας στη Βαγδάτη και πολλές ταλαιπωρίες επέστρεψαν στην ερειπωμένη γη τους, όπου εγκαταστάθηκαν κατά ομάδες. Από αυτές τις ομάδες δημιουργήθηκαν σιγά σιγά τα χωριά της περιοχής Κυθρέας, η Κυθρέα, το Νέο Χωριό, το Τραχώνι, η Βώνη, τὸ Ἴξω Μετόχι και το Παλαίκυθρο.

Το Παλαίκυθρο είναι κτισμένο σ' ένα μικρό ύψωμα σε απόσταση μόλις 6 χιλιομέτρων ανατολικά της Λευκωσίας. Η μεταξύ τους συγκοινωνία πρώτα γινόταν μέσω του χωματόδρομου, που περνούσε δίπλα από το εξωκλήσι του Αγίου Δημητρίου Καϊμακλιού και του παλιού σφαγείου Λευκωσίας.

Μετά το 1960 όμως η συγκοινωνία γινόταν κυρίως με μηχανοκίνητα οχήματα μέσω του ασφαλτοστρωμένου δρόμου Βαρωσίου - Λευκωσίας, (πρώην σιδηροδρομική γραμμή) και αποστάσεως 11 περίπου χιλιομέτρων.

Το Παλαίκυθρο ως τοποθεσία έχει περισσότερα προτερήματα σε σύγκριση με τα άλλα χωριά της περιοχής, τα εξής:

Τους καλοκαιρινούς μήνες τα απογεύματα και κυρίως τη νύκτα έχει πολύ δροσερό κλίμα λόγω του Δυτικού ανέμου, του λίβα, που αρχίζει να φυσά μian ώρα περίπου πριν τη δύση του ηλίου και συνεχίζεται μια δύο ώρες μετά την ανατολή του ηλίου. Επίσης συχνά, τα καυτά μεσημέρια του καλο-

Ανδρέας Παπαβαρνάθας

καιριού το δροσίζουν δροσεροί βόρειοι άνεμοι.

Απ' εδώ αρχίζει η πλούσια πεδιάδα της Μεσαορίας. Και το Παλαίκυθρο έχει το ευεργέτημα να είναι το πρώτο γεωργικό χωριό της Μεσαορίας, μετά τη Λευκωσία, που μπορεί να οικειοποιηθεί σχεδόν όλο το νερό του χειμάρρου Πηδιά, ο οποίος πηγάζει από τα βουνά του Μαχαιρά, κάνει το γύρο της Λευκωσίας, ποτίζει πρώτα τον κάμπο του Παλαίκυθρου και διασχίζει την πεδιάδα της Μεσαορίας για να χυθεί, αν περισσέψει νερό του, στον κόλπο της Αμμοχώστου.

Συγχρόνως, εδώ ο ποταμός δέχεται και τα νερά των βροχών που έρχονται από τις νότιες κλιτύες, της οροσειράς του Πενταδάκτυλου, που βρίσκεται βόρεια της Κυθρέας ως και τα όμβρια νερά που έρχονται από την περιοχή της Αθαλάσσας. Έτσι στην περιοχή παρά το Παλαίκυθρο ενώνονται με τα νερά του Πηδιά τα όμβρια νερά της Νότιας πλευράς του Πενταδάκτυλου ως και των υψωμάτων της Αθαλάσσας και συχνά ο ποταμός υπερχειλίζει και τα νερά που ποτίζουν και λιπαίνουν με την πλούσια ιλύ που μεταφέρουν την περισσότερη έκταση της καλλιεργήσιμης γης του Παλαίκυθρου. Σημειωτέον, οι κάτοικοι του Παλαίκυθρου είναι ιδιοκτήτες 16,000 στρεμμάτων καλλιεργήσιμης γης.

Για καλύτερη αξιοποίηση του νερού

του Πηδιά οι Παλαικυθρίτες, από χρόνια έκτισαν στην κοίτη του ποταμού δῆμμα, αυτό είναι κεκτημένο προνόμιό τους, βάζουν στο δῆμμα χονδρές σανίδες, πόντους, και διοχετεύουν το νερό του ποταμού, όταν λιγοστέψει, σε χαραγμένα παραύλακα, τις αυκολιές, και το μεταφέρουν και ποτίζουν τα σπαρτά που είναι σε μεγάλη απόσταση από την κοίτη του ποταμού, εκεί που δεν φτάνει το νερό όταν ξεχειλίζει ο ποταμός.

Συγχρόνως τα χωράφια του Παλαϊκύθρου αρδεύονται και από την πλούσια πηγή του κεφαλοβρύσου Κυθρέας, που οι κάτοικοι του έχουν το προνόμιο να καρπούνται πολύ μεγαλύτερο μερίδιο παρά τα άλλα χωριά της περιοχής, γι' αυτό και το μερίδιο του Παλαϊκύθρου λέγεται «ποταμός του Παλαϊκύθρου».

Έτσι από τα πολύ παλιά χρόνια το Παλαϊκύθρο ήτο το πολυπληθέστερο και πλουσιότερο χωριό της περιοχής και το σημαντικότερο γεωργικό κέντρο. Αυτό το επιβεβαιώνει και ο Λεόντιος Μαχαιράς, όταν αναφέρει πως την εποχή της Φραγκοκρατίας και Ενετοκρατίας (1192-1570) το Παλαϊκύθρο ήταν το σημαντικότερο γεωργικό κέντρο της περιοχής και προμήθευε, μέσω Αντιοχείας, τις γειτονικές χώρες της Εγγύς Ανατολής με σιτηρά.

Άλλο πλεονέκτημα του χωριού είναι το αργιλλώδες έδαφος του που βρίσκεται δυτικά του χωριού, στην περιοχή Κουρού-Τερρέ (Ξεροπόταμος). Αυτό το χώμα είναι εξαιρετικό για την αγγειοπλαστική και την κατασκευή πολύ

καλής ποιότητας τούβλων και κεραμιδιών. Αυτός είναι ο λόγος που από της ιδρύσεως των Χύτρων το 1200 π.Χ. οι κάτοικοι ασχολούνταν με τη γεωργία και κυρίως με την αγγειοπλαστική και το εμπόριο.

Αυτό το εκμεταλλεύθηκαν οι κάτοικοι του Παλαϊκύθρου και ίδρυσαν σ' αυτή την περιοχή πρώτα καμίνια κεραμιδιών και μικρών γεμάτων τούβλων. Από τα τελευταία χρόνια από τη δεκαετία του 1950 τα πέντε υπερσύγχρονα εργοστάσια Παλαϊκύθρου προμήθευαν με εξαιρετικής ποιότητας τούβλα και κεραμίδια σχεδόν ολόκληρη την Κύπρο.

Λόγω αυτών των πλεονεκτημάτων στο Παλαϊκύθρο παρατηρείτο μια ανοδική αύξηση του πληθυσμού, τέτοια που επί Φραγκοκρατίας και Ενετοκρατίας, που η Κύπρος χωριζόταν σε διοικητικές υποδιαιρέσεις, κατά το Λεόντιο Μαχαιρά, η περιοχή ονομαζόταν Επαρχία Παλαϊκύθρου και περιελάμβανε 6 χωριά της περιοχής, η δε εκκλησία της Αγίας Αικατερίνης ήτο Επισκοπή.

Λόγω αυτού του πλούτου το Παλαϊκύθρο δεχόταν τις μεγαλύτερες καταστροφές με τον ερχομό οποιουδήποτε κατακτητή στην Κύπρο. Γι' αυτό, και οι παρατηρούμενες αυξομειώσεις του πληθυσμού του. Από το πλουσιότερο και πολυπληθέστερο της περιοχής να ερημώνεται, να υποτάσσεται σε νέους αφέντες και οι γηγενείς κάτοικοι, όσοι γλυτώνουν από τις λεηλασίες και τις καταστροφές να μετοικούν ή να γίνονται δούλοι των κατακτητών, έως ότου

βρουν την ευκαιρία, με την εξυπνάδα και την εργατικότητα τους, να επανακτήσουν τη γη τους και να αρχίσει η πρόοδος και η ανοδική αύξηση των κατοίκων.

Έτσι, ενώ μέχρι το 1570-71, το Παλαίκυθρο ήτο μία μεγάλη πολίχνη, η πρωτεύουσα της περιοχής με πληθυσμό αρκετών χιλιάδων κατοίκων, το 1571 με την κατάληψη της Κύπρου από τους Τούρκους μένουν ελάχιστοι χριστιανοί. Πολλοί φεύγουν σ' άλλες πόλεις της Κύπρου. Αρκετοί μετοικούν περί τα 4 χιλιόμετρα νότια του χωριού στις περιοχές Παλιοκλησιά και Τείρμέντιαση (μυλόπετρα), όπου και η σπηλιά «Γκουσλάρ - Μαρλασή» που σημαίνει σπήλαιο των κοριτσιών, όπου κρύβονταν οι κοπέλες μήπως τις δουν οι Τούρκοι, οπότε υπήρχε ο φόβος να τις αρπάξουν για τα χαρέμια τους. Οι χριστιανοί γηγενείς κάτοικοι του Παλαίκυθρου επί Τουρκοκρατίας ήταν ελάχιστοι και σχεδόν όλοι ήταν υπηρέτες των Τούρκων αγάδων και πασάδων.

Με τον ερχομό των Άγγλων στην Κύπρο μετοίκησαν πολλοί χριστιανοί στο Παλαίκυθρο και όταν το 1881 οι Άγγλοι έκαναν την πρώτη απογραφή οι Έλληνες χριστιανοί έφθασαν τους 342.

Μετά το 1878, οπότε άρχισε να αναπτύσσεται η Λευκωσία με τις ανέσεις και τις διασκεδάσεις, κάτι που τραβούσε, τους πλούσιους Τούρκους την επισκέπτονταν πολύ συχνά και έγιναν σπάταλοι και πολυέξοδοι και άρχισαν να δημιουργούν χρέη. Μερικοί μάλιστα άρχισαν να μετοικούν στη Λευκωσία.

Έτσι άρχισαν να πωλούν την περιουσία τους στο Παλαίκυθρο ή για να πληρώσουν τα χρέη. Μερικοί μάλιστα άρχισαν να μετοικούν στη Λευκωσία. Έτσι άρχισαν να πωλούν την περιουσία τους στο Παλαίκυθρο ή για να πληρώσουν τα χρέη τους ή για να αγοράσουν κατοικία στη Λευκωσία. Αυτό το εκμεταλλεύθηκαν οι χριστιανοί του Παλαίκυθρου, των πέριξ χωριών και μερικοί πλούσιοι της Λευκωσίας αγοράζοντας αυτές τις περιουσίες σε τιμές ευκαιρίας. Έτσι αρκετή κτηματική περιουσία των Τούρκων και αρχοντικά τους σπίτια περιήλθαν στα χέρια των Ελλήνων.

Σιγά-σιγά οι Τούρκοι περιορίστηκαν στα δυτικά του χωριού, το δε υπόλοιπό χωριό με τα ευρύχωρα αρχοντόσπιτα και τις μεγάλες αυλές περιήλθε στο χέρια των Ελλήνων.

Το χωριό που επί Τουρκοκρατίας είχε όψη καθαρά τουρκική άρχισε ν' αλλάζει και να παίρνει όψη καθαρά ελληνική. Παρατηρήθηκε μείωση του τουρκικού στοιχείου και αύξηση του ελληνικού. Έτσι κατά την απογραφή του 1891 οι Έλληνες ανήλθαν στους 361 και το 1901 έφθασαν τους 411.

Ο ρυθμός αύξησης του ελληνικού στοιχείου συνεχίζεται και στις απογραφές που ακολούθησαν έφθασαν το 1911 τους 556, το 1921 τους 626 και το 1931 τους 647 .

Μεγάλη αύξηση του πληθυσμού, που φανερώνει και την οικονομική ανάπτυξη της κοινότητας, παρατηρήθηκε μετά το Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο οπότε βλέπουμε το 1946 να φθάνουν τους 909

ήτοι 718 Έλληνες και 191 Τούρκοι. Με την αλματώδη αύξηση των κατοίκων παρατηρήθηκε έλλειψη οικοπέδων, γιατί το χωριό είναι κτισμένο σε ύψωμα και οι κάτοικοι δεν προτιμούσαν να κτίσουν πέραν των αρχικών ορίων του χωριού, γιατί είναι χαμήλωμα. Έτσι τα νέα ζευγάρια αναγκάζονταν να κτίσουν στις ευρύχωρες αυλές των γονιών τους. Το χωριό με τα αραιά ευρύχωρα σπίτια άρχισε να πυκνοκατοικείται, γιατί εκεί που πριν υπήρχε μια κατοικία τώρα βλέπουμε να ξεπετάγονται άλλη μια ή και δύο νέες κατοικίες.

Η ανοδική αύξηση των κατοίκων συνεχίστηκε με ακόμη μεγαλύτερο ρυθμό και βλέπουμε στην απογραφή του 1960 αυτοί να ανέρχονται στους 1113 ήτοι 862 Έλληνες και 251 Τούρκοι. Παρατηρείται έλλειψη οικοπέδων. Γι' αυτό οι κάτοικοι άρχισαν να αξιοποιούν τους χώρους που ήταν τα αλώνια, στα βόρεια του χωριού. Έκτισαν εδώ καινούριες κατοικίες, όχι με πλιθάρια αλλά με τούβλα, κατοικίες, που πληρούσαν όλους τους όρους ανέσεως και υγιεινής, γιατί τώρα έχουμε στο χωριό ηλεκτρικό ρεύμα και εγκατάσταση υδρεύσιμου νερού της πηγής του Κεφαλοβρύσου Κυθρέας σε κάθε σπίτι. Τα νέα σπίτια είναι εφάμιλλα των σπιτιών των πόλεων.

Σε λίγα χρόνια παρατηρήθηκε πάλιν έλλειψη οικοπέδων. Όμως ο νέος δρόμος, το By Pass, που χάραξεν η Κυβέρνηση για να ενώσει το δρόμο Τραχωνίου - Παλαικύθρου με την Τύμπου έδωσε την ευκαιρία να χωρι-

σθούν πολλά νέα οικοπέδα.

Έτσι μετά το 1960 το χωριό επεξετάθη προς όλες τις κατευθύνσεις. Στα βόρεια στο δρόμο Παλαικύθρου-Χρυσίδας και Παλαικύθρου - Βώνης, στ' ανατολικά στο δρόμο Παλαικύθρου-Εξω Μετοχίου όπου και το νέο κοιμητήριο και κατά μήκος του By Pass, στα νότια του χωριού, παντού εκτός της δυτικής πλευράς όπου είναι η τουρκική συνοικία.

Όλα τα καινούρια σπίτια έχουν κανονική αυλή και ευρύχωρη βεράντα με κάθε είδους λουλούδια και καλλωπιστικά, με λεμονόδεντρα και κλήμα.

Η οικονομική ανάπτυξη της κοινότητας με την εκβιομηχοποίηση της γεωργίας, την αύξηση της κτηνοτροφίας, την αλματώδη ανάπτυξη της τουβλοποιίας και την ανάπτυξη του μορφωτικού επιπέδου των κατοίκων συνέτειναν στην καταπολέμηση της αστυφιλίας και της μετανάστευσης και στην παραπέρα ανοδική αύξηση του πληθυσμού. Στην απογραφή του 1973 οι Έλληνες κάτοικοι έφθασαν τους 976 (οι Τούρκοι εγκατέλειψαν το χωριό το 1964) και το 1974 με την τούρκικη εισβολή οι Έλληνες ξεπερνούσαν τους 1.000. Οι πέραν των χιλίων κάτοικοι ήταν κατανεμημένοι σε 310 κατοικίες.